

Pompeii. We hebben hier te maken met menselijke resten die ik met meer respect zou behandelen: juist die computers waren een uitstekende manier geweest om het bestaan van deze afgietsels te laten zien en te verklaren.

Het geheel is dus een buitengewoon móóie tentoonstelling, waarvan het leerzame meer zit in de (geneesbare) gebreken van de tentoonstellings-techniek dan in de aangeboden informatie. Wij zien uit naar een vervolg van dit experiment.

Jan Waszink

• TA ARNITIKA TIS SIOPIS •

De dichter Ritsos, deel 3

Alweer de derde bijdrage die ik aan Iannis Ritsos wijd. En dat terwijl er zoveel andere interessante dichters en gedichten samendrommen, en allemaal een plaatsje eisen op mijn papier. Maar ze moeten nog even wachten: zoals ik aan het slot van mijn vorige stukje schreef, zijn er nog een aantal aspecten van Ritsos die ik leerde kennen aan de hand van het lange gedicht *Epitáfios*, en ik viel voor hem. Mijn exemplaar van *Epitáfios*, met Ritsos' handtekening, behoort tot mijn meer gekoesterde bezittingen. *Epitáfios*, een prachtige elegie, is sinds de publicatie in 1936 gaan behoren tot het corpus van 'Griekse klassieken', de toonzetting van enkele delen door Theodorakis (1958) heeft geholpen het te maken tot een van de volksliederen van (links) Griekenland. In 1963, na de moord in Thessaloniki op de linkse politicus Grigorios Lambriakis, werd *Epitáfios* gezongen in de straten. Maar populair werd het gedicht al kort na het eerste verschijnen: reeds in de jaren dertig stond de tekst kennelijk zozeer bekend als een hymne van sociaal en politiek verzet, dat het rechtse bewind van Generaal Metaxas het boek op de brandstapel bracht. Er is weinig verwerpelijker dan

boekverbranding, maar op datzelfde moment, wat een compliment voor de dichter! Waarbij het niet uitmaakt of het verbod van zijn werk een gevolg is van een juiste inschatting dan wel overschatting van zijn maatschappelijke invloed: het gaat om gelezen en gekend worden op een schaal die slechts weinig dichters te beurt valt (al maakt, zoals ik reeds betoogde, een Griekse dichter wel meer kans op een publiek van enige omvang dan een dichter uit menig ander land).

Epitáfios is een gedicht dat zijn oorsprong vond in een historische gebeurtenis: in 1936 kwamen in Thessaloniki de uitgebuite arbeiders in de tabaksindustrie in opstand tegen hun lot. Een demonstratie in de straten van Thessaloniki werd echter in bloed gesmoord: twaalf doden (andere bronnen spreken van dertig) en honderden gewonden. Ritsos concentreert zich in zijn gedicht op één moeder, wier zoon tot de gedoden behoort: zij spreekt tot ons in het gedicht, zij uit haar leed op een wijze die, door de schrijnende wanhoop van de vrouw, de lezer, althans deze lezer, werkelijk raakt in het hart. Een bijna erotisch geladen, zee-diepe moederliefde, die nu alleen nog de herinnering heeft, zoete o-zo bittere herinnering. Naast smart is er zelfverwijt, vanwege het niet hebben kunnen beschermen van de zoon, het verder leven terwijl de ander dood is. Gaandeweg verandert de toon: wanhoop raakt vermengd met verwijt, wat heeft haar zoon misdaan, waarom heeft men een onschuldige, die slechts vroeg om recht, het leven genomen? Dan volgt het besef dat haar zoon niet tevergeefs is gestorven; hij streed aan de zijde van de rechtvaardigheid, en het bloed van de martelaren is het zaad van de kerk! De moeder spreekt nu zijn taal, de taal van de strijdbaarheid, van een trots trotseren van de tegenstander. Haar zoon is dood, zijn idealen allerminst; hij mag nu slapen, de strijd gaat door. De retoriek van dit laatste deel van het gedicht is in zekere zin gecompromitteerd geraakt door het bankroet van communistische regimes; maar wie daar niet doorheen kan zien en *Epitáfios* vanwege het slot alleen maar met gêne of afkeer kan lezen, behoort mijns inziens tot diezelfde groep van domme mensen die menen dat marxisme, communisme of zelfs socialisme heden vieze woorden zijn.

Maar laten we, voor we verder gaan over dit gedicht, eerst Ritsos poëzie zelf laten spreken:

Γιέ μου, σπλάχνο τῶν σπλάχνων μου, καρδούλα τῆς καρδιάς μου,
πουλάκι τῆς φτωχειᾶς ἀλλῆς, ἀνθέ τῆς ἐρημιᾶς μου,

Πῶς κλείσαν τὰ ματάκια σου καί δέ θεωρεῖς πού κλαίω
καί δέ σαλεύεις, δέ γροικῶς τά πού πικρά σου λέω;

Γιόκα μου, ἐσύ πού γιάτρευες κάθε παράπονό μου,
πού μάντευες τί πέρναγε κάτου ἀπ' τό τσίνορό μου,

Τώρα δέ μέ παρηγορᾶς καί δέ μοῦ βγάζεις ἄχνα
καί δέ μαντεύεις τίς πληγές πού τρῶνε μου τά σπλάχνα;

Πουλί μου, ἐσύ πού μοῦ 'φερνες νεράκι στήν καλάμη
πῶς δέ θεωρεῖς πού δέρνουμε καί τρέμω σάν καλάμι;

Στή στράτα ἐδῶ καταμεσῆς τ' ἄσπρα μαλλιά μου λύνω
καί σου σκεπάζω τῆς μορφῆς τό μαραμένο κρίνο.

Φιλῶ τό παγωμένο σου χεῖλάκι πού σωπαίνει
κι εἶναι σά νά μοῦ θύμωσε καί σφαλιγμένο μένει.

Δέ μοῦ μιλεῖς κι ἡ δόλια ἐγώ τόν κόρφο, δές, ἀνοίγω
καί στά βυζιά πού βύζαξες τά νύχια, γιέ μου, μπήγω.

Μαλλιά σγουρά πού πάνω τους τά δάχτυλα περνοῦσα
τίς νύχτες πού κοιμόσουν καί κλαί σου ξαγρυπνοῦσα,

Φρύδι μου, γαῖτανόφρυδο καί κοντυλογραμμένο,
— καμάρα πού τό βλέμμα μου κούρνιαζε ἀναπαμένο,

Μάτια γλαρά πού μέσα τους ἀντίφεγγαν τά μάκρη
πρωινοῦ οὐρανοῦ, καί πάσκιζα μήν τά θαμπώσει δάκρυ,

Χεῖλι μου μοσκομύριστο πού ὡς λάλαγες ἀνθίζαν
λιθάρια καί ξερόδεντρα κι ἀηδόνια φτερουγίζαν,

Στήθια πλατιά σάν τά στρωτά φτερούγια τῆς τρυγόνας
πού πάνωθι τους κόπαζε κι ἡ πίκρα μου κι ὁ ἀγῶνας,

Μπούτια γερά σάν πέρδικες κλειστές στά παντελόνια
πού οί κόρες τά καμάρωναν τό δέϊλι άπ' τά μπαλκόνια,

Καί γώ, μή μου βασκάνουνε, λεβέντη μου, τέτοιο άντρα,
σου κρέμαγα τό φυλαχτό μέ τή γαλάζια χάντρα,

Μυριόρριζο, μυριόφυλλο κι εύωδιαστό μου δάσο,
πώς νά πιστέψω ή άμοιρη πώς μόραε νά σέ χάσω;

I

Mijn zoon, vlees van mijn vlees, hart van mijn hart,
Vogeltje van mijn armoedig erf, bloem van mijn woestenij,

Waarom houd je je ogen gesloten, en zie je niet dat ik huil,
Waarom beweeg je niet, versta je mijn smartelijke woorden niet?

Mijn lieve zoon, jij die altijd mijn klachten verlichtte,
Die raadde wat er omging in mijn hoofd,

Waarom troost je mij nu niet en breng je geen woord uit,
Waarom raad je nu niet welke wonden mijn hart verteren?

Mijn vogel, jij die mij water liet drinken uit je hand,
Hoe zie je dan niet dat ik treur en beef als een riet?

Hier midden op straat maak ik mijn witte haren los
En bedek de verwelkte lelie van je gezicht.

Ik kus je koude lippen, maar die zwijgen,
Lijken boos op mij te zijn en blijven gesloten.

Je spreekt niet meer tot mij, en ik ongelukkige, zie, ik ontbloot mijn
boezem
En in de borsten waar jij je voedde, mijn zoon, zet ik mijn nagels.

III

Je krullend haar, waar ik mijn vingers door liet gaan,
's Nachts wanneer je sliep en ik naast je waakte,

Je wenkbrauwen, strak—belijnd en fijn—getekend,
Bogen waarop mijn blik zich rustig nestelde,

Je heldere ogen, waarin het uitspansel van de ochtendhemel weerspiegelde,
En die ik niet wilde dat een traan vertroebelde.

Je lippen, zo geurig dat wanneer je zong de stenen,
De dorre bomen bloeiden, en nachtegalen opvlogen,

Een brede borst als de gespreide vleugels van een tortelduif,
Waaraan mijn verdriet en mijn angst tot bedaren kwamen.

Stevige dijen als patrijzen gevat in je broekspijpen,
Die de meisjes bewonderden, in de schemering vanaf de balkons.

En ik, opdat niemand jou, mijn held, met het boze oog zou treffen,
Behing je met een amulet van hemelsblauwe kralen.

Mijn duizend—wortelig duizend—bladig geurig woud,
Hoe zou ik ongelukkige dan geloven dat ik je kon verliezen?

Ἔτσι ἄχαρη, μέ ὁμόρφαινες, κι ἔτσι ἄμαθη —γιά κοίτα—
μέσ στή ματιά σου διάβαζα τῆς ζωῆς τήν ἀλφαβῆτα.

Καί μάθαινα ἀπό τήν ἀρχή, πῶς ὠραῖα, τά μαθημένα
καί μέτραγα στά δάχτυλα καί τά 'βρισκα ὅλα ἕνα.

Ἔνα κι ἡ γῆς καί ὁ οὐρανός, τό φῶς, τό χρῶμα, ἡ βιόλα
καί τοῦτο τό ἕνα ἦσαν ἐσύ καί ἀλί ἐσύ 'σουν ὅλα.

Κι ἔψαχνα πού τά γνώρισα, πού τά εἶδα, πού καί πότες,
κι ἔτσι σκυφτή, ὅπως τάιζα ἕνα σούρουπο τίς κότες,

Ἔνωθα πάνω μου βαθύς ὁ θόλος ν' ἀνασαίνει
καί τ' ἄστρα ὡς νά μέ χτένιζαν μέ σιντεφένιο χτένι,

Καί ξάφνου ἀνανοήθηκα τό τί 'ταν ἡ ἀναγάλλια
πού μ' ἔπαιρνε καί μ' ἔφερνε στά οὐράνια ἀγάλια—ἀγάλια.

Κι είδα τό πότε καί τό πού, τίς φωτοσκιές τοῦ δάσου :—
στήν πόρτα ἐστέκουν ἐσύ καί μ' ἔβλεπε ἡ ματιά σου.

Τώρα τά μάτια σου ἔκλεισαν καί γώ κλειστήκα ἀπέξω
κι οὔτε ἔχω πέτρα νά σταθῶ καί δρόμο πιά νά τρέξω.

Γιέ μου, ἄν πονᾷς τήν ὀρφανή πού στέκει ἔξω ἀπ' τή θύρα,
ἄνοιξε τά ματάκια σου καί μιά στιγμούλα τήρα

Τούτη τή γριά τήν ἁμοιρη, τή γριά τή διακονιάρα
π' οὔδε ἄνθρωπος κι οὔδε θεός τῆς ρίχνει μιά δεκάρα

Καί κάθεται καί μοίρεται στή ματωμένη ρούγα
μέ ξεγδαρμένη τήν καρδιά, σπασμένη τή φτερούγα.

Γιέ μου, ὅλα κάνανε φτερά κι ὅλα μ' ἀφήκαν πίσω,
δέν ἔχω μάτι γιά νά ἰδῶ, στόμα γιά νά μιλήσω,

Μόνο βαθιά κι ἀπόμακρα κάτι σά βουή διαβαίνει
κι ἀκούω τήν ἴδια μου φωνή καί φαίνεται μου ξένη,

Ξένη φωνή, πικρή φωνή — τί λέει καί ξαναλέει; —
καί κλαίω γιά σέ καί κλαίω γι' αὐτή πού τήν ἀκούω νά κλαίει

Καί χαίρουμαι νάν τή γροικῶ γιά ν' ἀνεβαίνει νάμα
πιό δυνατό ἀπ' τή ρίζα μου καί πιό στριγγό τό κλάμα.

Καί πάλι ἡ ἔρμη ντρέπομαι, γιόκα μου, ἐσύ νά λείπεις
κι ἀκόμα ἐγώ νά 'χω φωνή — ξόμπλι φτηνό τῆς λύπης.

XI

Ik was onbevallig, en ik werd mooi, ik was dom —om te zien—,
En leerde het alfabet van het leven in jouw oogopslag.

En ik leerde van begin af aan wat ik al geleerd had, maar mooier,
En ik telde op mijn vingers en vond dat alles één was.

Eén de aarde en de hemel, het licht de kleur en de bloem,
En dat ene dat was jij en ook was jij alles.

En ik zocht waar ik dat had geleerd, waar dat gezien, waar en wanneer,
Toen ik gebogen stond in de schemering om de kippen te voeren,

En voelde boven mij de diepe koepel die ademde,
Alsof de sterren mij kamden met een parelmoeren kam.

En ploseling begreep ik wat het geluk was,
Dat mij opnam en naar de hemel voerde, o zo zachtjes.

En ik zag het wanneer en het waar, licht en donker in het bos,
Jij stond in de deur en je blik bleef op mij rusten.

Nu zijn je ogen dicht en ben ik buiten gesloten,
Geen steen heb ik om op te staan, geen weg meer om te gaan.

XII

Mijn zoon, als je voelt voor de wees die buiten aan de deur staat,
Open dan je ogen en kijk een enkel ogenblik,

Naar deze oude vrouw, de ongelukkige, de oude bedelares,
Die noch een mens, noch ook haar god een stuiver toewerpt.

En zij zit en weeklaagt in de bloedbevlekte straat,
Met een uitgerukt hart en met geknakte vleugels.

Mijn zoon, alles is verdwenen en alles heeft mij verlaten,
Ik heb geen ogen meer om te zien, geen mond meer om te spreken.

Alleen van diep en ver komt iets als rumoer,
En ik hoor mijn eigen stem die mij een vreemde lijkt.

Een vreemde stem, een smartelijke stem, wat zegt ze, telkens weer?
Ik ween om jou en ik ween om haar die ik hoor wenen.

Maar, ik ben blij dat ik haar hoor, zodat krachtiger een bron
Opwelt uit mijn binnenste, en schriller mijn klacht.

Maar, mijn zoon, dan schaam ik ongelukkige mij, dat jij bent heengegaan,
En ik nog een stem heb, een armzalig voorbeeld van smart.

Τί ἔκανες, γιέ μου, ἐσύ κακός; Γιά τούς δικούς σου κόπους
τὴν πληρωμή σου ζήτησες ἀπ' ἄδικους ἀνθρώπους.

Λίγο ψωμάκι ζήτησες καί σοῦ ἔδωκαν μαχαίρι,
τόν ἴδρωτά σου ζήτησες καί σοῦ ἔκοψαν τό χέρι.

Δέν ἦσουν ζήτησες ἐσύ νά πᾶς παρακαλιώντας,
μέ τή γερή σου τὴν καρδιά πηγες ὀρθοπατώντας

Καί χίμηξαν ἀπάνου σου τά σμουλωχτά κοράκια
καί σοῦ ἔπιαν τό αἷμα, γίόκα μου, σοῦ κλείσαν τά χειλάκια.

Τώρα οἱ καλάμες σου οἱ ἀχνές, μονάκριβέ μου κρίνε,
σά δυό πουλάκια ἀνήμπορα καί λυπημένα μοῦ εἶναι,

Ποῦ τά φτερά τους δίπλωσαν καί πιά δέ φτερουγᾶνε
καί τά κρατάω στά χέρια μου καί δέ μοῦ κελαηδᾶνε.

᾽Ω, γιέ μου, αὐτοί ποῦ σ' ἔσφαξαν σφαγμένα νά τά βροῦνε
τά τέκνα τους καί τούς γονιούς καί στό αἷμα νά πνιγοῦνε.

Καί στό αἷμα τους τή φούστα μου κόκκινη νάν τή βᾶσω,
καί νά χορέψω. Ἄχ, γίόκα μου, δέν πάει μου νά σέ κλάψω.

Βασίλεψες ἀστέρι μου, βασίλεψε ὅλη ἡ πλάση,
κι ὁ ἥλιος, κουβάρι ὀλόμανυρο, τό φέγγος του ἔχει μάσει.

Κόσμος περνᾷ καί μέ σκουντᾷ, στρατός καί μέ πατάει
κι ἐμέ τό μάτι οὐδέ γυρνᾷ κι οὐδέ σέ παρατάει.

Καί δές, μ' ἀνασηκώνουνε· χιλιάδες γιούς ξανοίγω,
μά, γίόκα μου, ἀπ' τό πλάγι σου δέ δόνουμαι νά φύγω.

Ὅμοια ὥς ἐσένα μοῦ μιλᾷν καί μέ παρηγορᾷνε
καί τὴν τραγιάσκα σου ἔχουνε, τά ροῦχα σου φορᾷνε.

Τὴν ἔχνα ἀπ' τὴν ἀνάσα σου νιώθω στὸ μάγουλό μου,
ἄχ, κι ἓνα φῶς, μεγάλο φῶς, στὸ βάθος πλέει τοῦ δρόμου.

Τὰ μάτια μου σκουπίζει τα μιὰ φωτεινὴ παλάμη,
ἄχ, κι ἡ λαλιά σου, γιόκα μου, στὸ σπλάχνο μου ἔχει δρόμαι.

Καί νά πού ἀνασηκώθηκα, τὸ πόδι στέκει ἀκόμα·
φῶς ἱλαρό, λεβέντη μου, μ' ἀνέβασε ἀπ' τὸ χῶμα.

Τώρα οἱ σημαῖες σέ ντύσανε. Παιδί μου, ἐσύ, κοιμήσου,
καί γῶ τραβάω στ' ἀδέρφια σου καί παίρνω τὴ φωνή σου.

XVI

Wat heb je, mijn zoon, misdaan? Voor je eigen zwoegen
Vroeg je betaling aan onrechtvaardige lieden.

Je vroeg een bete broods en ze gaven je een mes,
Je vroeg je loon en ze kapten je hand af.

Je was geen bedelaar die altijd vragen kwam,
Met je sterke hart ging je recht op je doel af.

En ze vielen op je aan, de laffe kraaien,
Ze dronken je bloed, mijn zoon, en sloten je de lippen.

Nu zijn je lijkleke handpalmen, mijn enig-geliefde lelie,
Als twee krachteloze vogeltjes en mij tot smart.

Ze hebben hun vleugels gevouwen en kunnen niet meer vliegen,
Ik houd ze in mijn hand en ze zingen niet meer voor mij.

O mijn zoon, dat zij die jou afslachtten eens afgeslacht mogen vinden,
hun kinderen en hun ouders en verdrinken in het bloed.

In hun bloed zal ik mijn rok dan rood kleuren,
En ik zal dansen. Ach, mijn zoon, het past mij niet te wenen.

XVII

Toen jij, mijn ster, onderging, ging heel de schepping onder,
En de zon, een diepzwarte bal, heeft zijn licht opgeslokt.

Volk stroomt langs en duwt mij, een soldaat trapt mij,
Maar mijn oog dwaalt niet af en wil je niet verlaten.

En zie, ze tillen mij op, ik zie duizend zonen...
Maar, mijn zoon, ik kan toch van je zijde niet wijken!

Ze spreken tot mij zoals jij en troosten mij,
Ze hebben jouw pet op en ze dragen jouw kleren.

Het zuchtje van je adem voel ik langs mijn wang,
Ach, en een licht, een groot licht, zweeft aan het einde van de straat.

Een lichtende handpalm veegt mijn ogen af,
Ach, en je stem, mijn zoon, is in mijn vlees gedrongen.

En zie daar, ik ben opgetild, mijn voet staat weer.
Een vreugdevol licht, mijn held, heeft mij opgelicht van de aarde.

Nu bekleden je vlaggen. Mijn kind, ga jij maar slapen,
Ik ga naar je broeders en neem jouw stem nu over.

Ik heb vrij breed uit *Epitafios* geciteerd: eenvoudigweg omdat ik het zo mooi vind (in het Grieks dan). Wie mijn mening deelt, moet absoluut het hele gedicht lezen: twintig delen van elk acht disticha¹. Ook zonder de bemoeienis van Theodorakis, die acht van de twintig delen voorzag van muziek, is dit gedicht een lied. De vorm die Ritsos zich gekozen heeft, is namelijk die van het Griekse volkslied: de rijmende coupletten en de regels van vijftien lettergrepen elk zijn daar aan ontleend. Er zijn trouwens meer

¹Een Griekse tekst van *Epitafios* kan geen probleem zijn; ook bestaat er een Nederlandse vertaling door A.F. van Gemert, uitgegeven te Weesp, 1969, tezamen met M. Blijstra-van der Meulens vertaling van Ritsos' *I sonata tou selinofotos*. Genoemde vertaling is op verschillende punten nogal krampachtig, in een poging het aantal lettergrepen per regel van de oorspronkelijke tekst in het Nederlands vast te houden. Mijn vertaling heeft, zoals al mijn vertalingen, geen artistieke pretenties: het is mijn eigen versie van wat ik denk dat er in het Grieks staat. Op een drietal punten waar ik er echt geen gat in zag, heb ik Van Gemert gevolgd.

wijzen waarop dit 'elegisch strijdlid', direct geïnspireerd door de actualiteit (Ritsos zou het in twee dagen hebben geschreven, na het zien van een krantenfoto van een moeder gebogen over het lichaam van haar zoon), aansluiting zoekt bij de collectieve verbeeldingswereld van de Griek: niet alleen door de volksliedvorm, ook qua inhoud hebben vele van de beelden die Ritsos hanteert parallellen in het volkslied. En dan is er de verwijzing naar de orthodoxe liturgie: de Epitaphios (i.e. Epitaphios Thrinós) is de Dodenzang gezongen op Goede Vrijdag. Deze vergelijking blijft niet steken bij de titel: de zoon is de gekruisigde Christus, de moeder is Maria, de peripatie aan het slot een wederopstanding. Het lijkt mij dat deze poëzie, naast het feit dat we die natuurlijk gewoon moeten kunnen gebieten, in het origineel of in een goede vertaling, ook een commentaar verdient, zodat een niet-Grieks publiek kan vernemen wat de vele associaties zijn die een Griek heeft wanneer hij Ritsos' werk leest/aanhoort.

Wat moet ik verder nog kiezen, waar moet ik mee afsluiten? Het werk van Ritsos is kaleidoskopisch, dus de keus schier onbeperkt. Bovendien kan men een kaleidoskoop niet ongestraft aan stukken breken: elk facet is er maar één, mooi misschien, maar het geheel is toch meer dan de som der delen. Ik wilde nog terugkomen op een ander lang gedicht van de jonge Ritsos, de *Traghoudhi tis adhelpis mou*, waarmee hij definitief zijn roem vestigde (ik heb dat al even aangeroerd). Het is een prachtig gedicht, maar als de belangstelling gewekt is, moet men er zelf maar even voor gaan zitten; ik wil naar recenter werk, en kies tot slot enkele gedichten uit de laatstverschenen, postume bundel, de bundel die deze reeks haar titel heeft gegeven. Het gaat om een aantal van de *Devterolepta*, de Seconden, korte gedichten, waarin we, aan het eind van Ritsos' leven allerlei motieven terugzien uit zijn hele oeuvre, ook motieven die we hebben leren kennen aan de hand van de paar citaten die ik eerder gegeven heb. De toon van de gedichten is soms somber, altijd ingetogen, bijna Japanse haiku, althans in atmosfeer. De Ritsos van deze poëzie is een oude man; ik denk ongebroken: nog altijd kiezen de kerken het ruime sop en observeren we aandachtig de immer verbaasd kijkende kippen, maar wel melancholiek.

Τό βράδυ πέρασε στό δρόμο
ό τυφλός γέρος.
Κρατούσε μιά μαργαρίτα —

τό τελευταίο μου έπιχείρημα.

Κι ή τεφροδόχος κάποτε,
τήν ώρα πού πέφτει τό δείλι,
κοιτιέται στόν καθρέφτη.
Τά πρόσωπα ροδίζουν.

Στό κέντρο τής αίθουσας
ένα μεγάλο τραπέζι,
πάνω του ή άδεια θήκη
ένός βιολοντσέλου.
Θυμάσαι;

Καθώς κατέβαινε άπ' τή σκάλα
έπεσε άπ' τά μαλλιά της
ένα τριαντάφυλλο.
Δέν τό σήκωσε.

Καλύτερα, λοιπόν, νά σωπάσεις.
"Αν έλεγες "αύριο",
θά 'λεγες ψέματα.
'Η νύχτα δέ σέ κρύβει.

Σφυρίγματα πλοίων διασταυρώνονται
μέ καμπανοκρουσίες Τά καράβια
βγήκανε στή στεριά. Οί έκκλησίες
μπήκαν στή θάλασσα. Κι ένα σκυλί
γαβγίζει καταμόναχο μέσ στό φεγγάρι.

Έφέτος τά ήλιοτρόπια
δέ στρέφουν πρός τό μέρος του ήλιου,
σκυφτά κοιτούν τό στεγνό χώμα

Τί νά σκέφτονται τάχα τά πουλιά
άρχές φθινοπώρου
όταν τό χειραμάξι του κήπου
μέ τίς άδειες γλάστρες
προσηλώνεται στή σκιά του
κι οί γυμνές πέτρες
έχουν τόν πρώτο λόγο;

In de avond ging hij door de straat,
de blinde oude man.
Hij hield een gele bloem vast—
mijn ultieme argument.

En een as-urn, eens,
op het uur dat de schemering valt,
spiegelde zich in de spiegel.
De gezichten kleurden roze.

In het midden van de zaal
een grote tafel.
Daarop ligt de lege kist
van een violoncel.
Herinner je je het?

Toen zij de trap afkwam,
viel er uit haar haar
een roos;
ze raapte hem niet op.

Je kan dus maar beter zwijgen.
Wanneer je 'morgen' zegt,
spreek je onwaarheid.
De nacht zal je niet verbergen.

Scheepshoorns wedijveren met klokgelui:
de schepen komen aan wal,
de kerken kiezen zee,
en een hond huilt moederziel alleen
tegen de maan.

Dit jaar draaien de zonnebloemen
niet naar de kant van de zon;
gebogen bekijken ze de droge aarde.

Wat bepeinzen toch de kippen
begin herfst,
wanneer de kruiwagen in de tuin
met de lege bloempotten

vastgenageld staat in z'n schaduw
en de naakte stenen
het hoogste woord hebben?

Die kippen, die intrigeren me: het zijn, denk ik dezelfde kippen die gevoerd werden door de moeder uit *Epitafios*. Het is bij een zo banale bezigheid, dat je plotseling door de sterren gekamd wordt...of is het eigenlijk wel een banale bezigheid? Ritsos' poëzie geeft te denken. In mijn idee de hoogste lof. Overigens geen gedichten die een mens vrolijk stemmen, deze *Devterolepta*: maar ze zijn dan ook het werk van een man die aan het slot van een moeilijk leven de dood snel naderbij voelde komen. In *Ta arnitika tis siopis* vinden we, gedateerd 3 september 1989, dit gedicht; het spreekt voor zich.

'Αποχαιρετιστήρια χρώματα τῶν δειλινῶν. Καιρός νά ἐτοιμάσεις
τίς τρεῖς βαλίτσες — τά βιβλία, τά χαρτιά, τά πουκάμισα —
καί μήν ξεχάσεις ἐκεῖνο τό ρόδινο φόρεμα πού τόσο σοῦ πήγαινε
παρ' ὅτι τό χειμῶνα δέ θά τό φορέσεις. Ἐγώ,
τίς λίγες μέρες πού μᾶς μένουν ἀκόμη, θά ξανακοιτάξω
τούς στίχους πού ἔγραψα Ἰούλιο κι Αὐγουστο
ἀν καί φοβῶμαι πῶς τίποτα δέν πρόσθεσα, μᾶλλον
πῶς ἔχω ἀφαιρέσει πολλά, καθὼς ἀνάμεσά τους διαφαίνεται
ἡ σκοτεινή ὑποψία πῶς αὐτό τό καλοκαίρι
μέ τά τζιτζίκια του, τά δέντρα του, τή θάλασσά του,
μέ τά σφυρίγματα τῶν κλοίων του στά ἔνδοξα λιογέρματα,
μέ τίς βαρκαάδες του στό φεγγαρόφωτο κάτω ἀπ' τά μπαλκονάκια
καί μέ τήν ὑποκριτική εὐσπλαχνία του, θά 'ναι τό τελευταῖο.

De laatste zomer

De afscheidskleuren van de late middag.
Tijd dat je die drie koffers pakt.
De boeken, de papieren, de overhemden...
En vergeet die rose jurk niet,
Die jurk die je zo goed staat,
Al zal je hem van de winter niet dragen.

Ik zal, in de momenten die ons nog resten,
Opnieuw kijken naar de gedichten,
De gedichten in juli en augustus geschreven,
Waar ik vrees dat ik niets aan zal toevoegen,
Eerder veel van zal schrappen,
Wanneer daar in doorschemert
Het duister vermoeden dat deze zomer
Met zijn krekels, zijn bomen, zijn zee,
Met zijn scheepshoorns in de glorieuze zonsondergang,
Met zijn vissersscheepjes in het maanlicht onder de balkonnetjes,
En met zijn hypocriet medelijden, de laatste zal zijn.

(VERVOLG: de poëzie van het Griekse (volks)lied.)

Frits Naerebout.

• Berichten van de S.R.C. •

De studierichtingscommissie heeft woensdag 16 december jl. vergaderd over een aantal zaken die voor u niet onvermeld dienen te blijven. Besproken zijn o.a. de indeling van het tweede jaar (herinnert u zich nog iets van deze discussie?), de enquête van de doctoraalwerkcolleges, het eerste-jaarsoverleg en contacten van de vakgroep met het buitenland.

tweede jaar

Tijdens het vorige collegejaar heeft er binnen en buiten de studierichtingscommissie een hevige discussie gewoed over de opzet en indeling van het tweede jaar van de studie. Jongere- en ouderejaars studenten hadden moeite met de blokkenleer en kwamen met verschillende alternatieven. Men dacht aan een bloksysteem met vaste tentamenperiodes aan het eind van de semesters of aan een systeem met alleen wekelijkse colleges en vaste tentamenperiodes. De meningen waren sterk verdeeld. Voor het huidige tweede jaar werd een compromis gevonden: na het eerste semester zouden de studenten de keuze hebben tussen een traditioneel tweede semester en een blokkenreeks met vaste tentamenperiodes.

In de vergadering van de studierichtingscommissie is gebleken, dat er onder de tweedejaars voor dit laatste weinig animo bestaat. Zij zullen op de oude voet voort gaan. Een door sommigen gewenste omschakeling naar een systeem met alleen wekelijkse colleges wordt door de leden van de studierichtingscommissie niet wenselijk gevonden. Hiermee is voor de invoering van de nieuwe stijl ruimschoots ervaring opgedaan en men heeft het bloksysteem niet voor niets opgezet. Als uit een uitgebreid onderzoek onder docenten en studenten van alle jaargangen zou blijken, dat een omschakeling toch wenselijk is, kan hiertoe vanzelfsprekend alsnog worden besloten.

Het voorgaande houdt praktisch in, dat alle voorstellen voor verandering van tafel zijn geveegd. De studierichtingscommissie realiseert zich echter wel, dat het tweede jaar voor veel studenten serieuze problemen oplevert. Wie denkt hiervoor een goede oplossing te hebben en bereid is de mogelijkheden en wenselijkheden te onderzoeken, wordt door de studierichtingscommissie